

Itämerensuomalaisen verbitaivutuksen kysymyksiä¹

Eteläviron murteissa jakaantuvat verbit, kuten tunnettua, kahteen konjugaatio-tyyppiin, jotka eroavat toisistaan vain aktiivin indikatiivin kolmannen persoonan muodoissa. Toiselle näistä tyypeistä — käytämme siitä nimitystä tyyppi I — on ominaista, että kolmannen persoonan muodoissa ei esiinny varhaiskantasuomalaisen *-sen*-päätteen jatkajaa. Toisessa tyyppissä — tyyppi II — sen sijaan on tämän päätteen edustaja.

Eron havainnollistamiseksi mainitsen aluksi muutamia esimerkkejä kummastakin tyyppistä.²

Tyyppi I

prees. yks. 3. p.

jagà 'jakaa'
pidà 'pitää'
aãd 'antaa'
saiž 'seisoo'
nägè 'näkee'
tulè 'tulee'
läit 'menee, lähtee'
jũsk 'juoksee'
mẽšk 'pesee'
kõhi 'yskii'

prees. mon. 3. p.

jagàva?
pidàvã?
aãdva?
saižva?
nägèvã?
tulèva?
läitvã?
jũskva?
mẽškva?
kõhivã?

¹ Kotikielen Seurassa 20. 10. 1960 pidetty esitelmä. Esitetty suppeammassa muodossa myös Budapestin kansainvälisessä fennougristikongressissa 21. 9. 1960.

² Tässä jätetään huomioon ottamatta pohjoisviron murteille ominainen yksikön 3. persoonan *-b*-loppuinen preesens, joka on osittain levinnyt etelävironkin alueelle ja rajaseuduilla paikoin kokonaan syrjäyttänyt alkuperäisen etelävirolaisen edustuksen. Pääpiirteittäisen kuvan tämän *-b*-loppuisen (eteläviron murteissa *-B-*, *-b-* tai *-p-*loppuisen) tyyppin nykyisestä esiintymisestä eteläviron alueella antavat Saaresten Väike eesti murdeatlas teoksen kartat 68 (loeb), 71 (läheb) ja 104 (sajab). Pohjois- ja eteläviron murteiden välinen raja on esitetty esim. Saaresten kartoissa Eesti Keel 1932 ss. 24 ja 25 välissä, Die estnische Sprache s. 23 ja Kaunis emakeel (I) s. 97).

Tyyppi II

prees. yks. 3. p.

eläs (< *elä-k-sen) 'elää'
palas 'palaa'
kazvas 'kasvaa'
imes 'imee'
kaes 'katsoo'
nezēs 'nousee'
istus 'istuu'
näüs 'näkyy'
oppis 'oppii'
salis 'rakastaa'
murehtas 'murehtii'
palles 'pyytää'
värizes 'värisee'

prees. mon. 3. p.

eläze? (< *elä-k-set)
paläze?
kazvaze?
imēze?
kaeze?
nezēze?
istuze?
näūze?
oppize?
salīze?
murehtaze?
palleze?
värizeze?

Nämä kahta erilaista tyyppiä edustavat kolmannen persoonan muodot ovat jo kauan olleet tunnettuja. Ensimmäinen yksityiskohtainen esitys siitä, missä tapauksissa tyyppi II esiintyy, on F. J. Wiedemannin Vörun murretta koskevassa tutkimuksessa.³ Wiedemann jakaa tässä esityksessä verbit ulkonaisten tunnusmerkkien mukaan kolmeentoista taivutusluokkaan. Jako pyrkii ottamaan huomioon myös kolmannen persoonan eri tyyppien esiintymisen, mutta täysin johdonmukaiseksi Wiedemann ei kumminkaan edes deskriptiiviseltä kannalta ole tätä jakoa saanut. Niilo Ikola ei eteläviron murteiden persoonapäätteitä käsittelevässä tutkimuksessaan⁴ lähemmin puutu kysymykseen, kumpi tyyppi kussakin verbissä esiintyy. Hän tyytyy tältä osin vain viittaamaan Wiedemannin esitykseen: »Kysymykseen, milloin kumpikin tyyppi esiintyy, en pidä tarpeellisena kajota, sillä WiedemanninVörumaan murteen tutkimus sisältää siitä yksityiskohtaiset tiedot.»⁵ Viimeksi on näitä muotoja käsitellyt Mihkel Toomse muutama vuosi sitten ilmestyneessä mielenkiintoisessa ja ansiokkaassa tutkielmassaan.⁶ Hän on käytettävissään olleista lähteistä kerännyt laajan kummankin tyyppin esiintymistä valaisevan materiaalin. Hän on myös yrittänyt päästä selville siitä, mikä on ollut syynä kahdenlaisten kolmannen persoonan muotojen käyttöön. Tähän kysymykseen Wiedemann ei ollut ollenkaan puuttunut. Wiedemannilla on vain, kuten jo mainitsin, ulkonaisiin muodollisiin tunnusmerk-

³ Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt (Mémoires de l'Académie Imp. des Sciences de St.-Petersbourg, VIIe Série, Tome VII, N° 8; St. Petersburg, 1864).

⁴ Eteläviron verbien persoonapäätteistä (Suomi V 13: 2).

⁵ Mts. 19.

⁶ Zur dritten Person Singularis im Südeestnischen (Commentationes Balticae II, 6; Bonn, 1955).

keihin perustuva luokitus, jota hän ei kuitenkaan ole saanut joka suhteessa tyydyttäväksi. Suuressa viron kieliopissaan⁷ hän indikatiivin preesensin persoonapäätteistä puhuessaan on viitannut siihen, että Tarton murteen kolmannen persoonan *-p*-päätteen sijasta käytetään Võrun murteessa *-s*-päätettä, milloin vahva muoto ei voi tehdä eroa (so. eroa ensimmäisen ja kolmannen persoonan muotojen välillä L.P.), mutta jo samassa virkkeessä hänen on todettava, että kolmannen persoonan muoto voi olla myös ensimmäisen persoonan muodon kaltainen. Wiedemannin tarkoittama muotojen erillään pitäminen ei siis voi kaikissa kohdin selittää edes tyyppien nykyistä esiintymistä, koska myös yhteensattumista esiintyy. Vielä vähemmän on mahdollista, että tämä syy olisi ollut aiheena koko *-k-sen*-muodostuksen syntyyn, koska 1. ja 3. persoonan yhteensattumisen mahdollisuus syntyi vasta suhteellisen myöhään, sen jälkeen kun 1. persoonan sananloppuinen *-n* oli kadonnut.

Toomse tekee näiden kahden erilaisen kolmannen persoonan muototyypin syntyä pohtiessaan ensinnäkin seuraavan päätelmän: »Logisch darf vorausgesetzt werden, dass beide morphologischen Grundtypen ursprünglich ihrem Inhalt nach nicht dem gleichen Zweck des Ausdrucks dienten, sondern in verschiedener Funktion gebräuchlich waren. Dieser Voraussetzung gemäss ist die heutige Lage in den südestnischen Mundarten, in denen unterschiedliche Typen in unterschiedlichen formalen Verbengruppen auftreten, von sekundärem Charakter.»⁸ Toomse edellyttää siis, että jokaisesta verbistä on alunperin voinut esiintyä kumpaankin tyyppiin kuuluvia muotoja. Mitä näiden kahden tyyppin esiintymisen perussyhyyn tulee, käytettävissä oleva aines ei Toomsen mielestä anna suoranaisia viitteitä tämän kysymyksen ratkaisemiseen: »Soweit man aus dem gegebenen Material schliessen kann, bleibt die Frage offen, was die Verwendung derartig unterschiedlicher Formen prinzipiell veranlasste. Auch scheint es unmöglich zu sein, direkte Hinweise zur Beantwortung dieser Frage in den ostseefi. Sprachen zu finden.»⁸ Hän katsoo kumminkin, että on olemassa välillisiä viitteitä, joiden avulla voidaan päästä alkuperäisen kannan rekonstruktioon. Näitä välillisiä viitteitä ovat hänen mukaansa seuraavat:

»(1) Der morphologische Charakter der beiden prinzipiell verschiedenen Ausdrucksweisen.

(2) Der Gebrauchszusammenhang der urfinnischen Personalsuffixe.

(3) Der funktionelle Charakter der dritten Person in der Sprache im allgemeinen.»⁸

Näiden välillisten viitteiden perusteella Toomse tulee seuraavanlaiseen loppulokukseen: *-ksen*-suffiksia, joka sisältää kolmanteen persoonaan viittaavan aineksen, on alunperin käytetty sellaisissa tapauksissa, joissa on ollut kysymyksessä nimenomainen viittaus kolmanteen persoonaan (kolmannen persoonan ns. persoonallisissa muodoissa); toinen muototyyppi taas on rajoittunut tapauksiin, joissa ei ole esiin-

⁷ F. J. Wiedemann, Grammatik der ehstnischen Sprache (St.-Petersbourg, 1875) s. 469.

⁸ Toomse mts. 42.

tyntynyt mitään nimenomaista viittausta kolmanteen persoonaan (kolmannen persoonan ns. impersonaalisissa muodoissa).⁹

Tässä ei ole tilaisuutta esittää yksityiskohtaisesti niitä kriittisiä huomautuksia, joihin Toomsen teoria saattaa antaa aihetta. Huomautan lyhyesti vain muutamista näkökohdista. Mitä eteläviron murteiden nykyiseen edustukseen tulee, jää vaille selitystä, miksi **-ksen*-muodostus olisi yleistynyt juuri niihin verbeihin, joissa se nykyisin esiintyy. Puute on myös se, että Toomse on ratkaisuyrityksessään ottanut huomioon vain aktiivin indikatiivin preesensin kolmannen persoonan muodot, mutta ei vastaavia imperfektin muotoja, joissa tavataan periaatteessa samanlaista kahtalaisuutta. Kokonaan vaille huomiota ovat jääneet eräät muutkin tapaukset, joissa **-sen*-päätte on verbiparadigmassa vanhastaan esiintynyt. Tähän kuuluva tärkeä muotoryhmä on esim. passiivi. Myös potentiaali on etelävirossa säännöllisesti **-ksen*-loppuun palautuva. Lopuksi on todettava, että Toomse ei ole edes yrittänyt eri tyyppeihin kuuluvien verbien merkityssisällön analysoimista.

Ensi sijassa on nähdäkseni juuri verbien merkitykseen kiinnitettävä huomiota, kun ryhdytään ratkaisemaan kysymystä, miksi toisissa verbeissä esiintyy **-sen*-päätte, toisissa taas ei. Pyrkivämsä selvittämään, onko olemassa merkityseroa eri tyyppeihin kuuluvien verbien välillä, on sopivinta aloittaa sellaisista verbityypeistä, joiden piirissä tavataan kumpaakin edustusta. Tällöin muodostavat kaksitavuiset *a-*, *ä-* ja *e-*, *e*-vartalaiset eteläviron verbit parhaan lähtökohdan. Ne edustavat varmaankin alkuperäisintä verbityyppiä. Seuraavassa tarkastelussa otan yksinkertaisuuden vuoksi huomioon vain indikatiivin preesensin yksikön 3. persoonan muodot.¹⁰

a-, *ä-*vartalot

Tyyppi I

jagà 'jakaa'
pidà 'pitää'
kudà 'kutoo'
küdzà 'paistaa, kypsentää'
ajà 'ajaa'
vidà 'vetää'

Tyyppi II

eläs 'elää'
kazvas 'kasvaa'
 (laajalti analog. *kazus*)
küdzäs 'kypsyys'
palas 'palaa'
sulas 'sulaa'

⁹ Toomse mts. 45.

¹⁰ Aines, joka seuraavassa esitetään, on pääasiassa peräisin ylempänä mainitusta painetusta kirjallisuudesta. Jonkin verran poimintoja olen tehnyt myös muusta kirjallisuudesta. Omia muistiinpanoja minulla on Koivan (Leivun) ja Lutsin kielisaarekkeiden edustuksesta, jota on eteläviron alkuperäisten suhteiden kannalta pidettävä varsin tärkeänä, koska näillä kielisaarekkeilla ei ole vuosisatoihin ollut sanottavaa kosketusta viron yleiskieleen tai muiden murrealueiden kansankieleen. Eräitä arvokkaita tietoja ovat henkilökohtaisesti antaneet professorit Julius Mägiste ja Andrus Saareste. Lopuksi mainitsen, että olen saanut käytettäväkseni Viron Tiedeakatemian Kielen ja Kirjallisuuden Instituutin (Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut) kokoelmien perusteella laaditun täydellisen luettelon Koivan ja Lutsin murteen verbien yksikön 3. persoonan muodoista. Tämä luettelo, jonka S. Tanning on ystävällisesti laatinut, on ollut työssäni suureksi avuksi. — Huomautan vielä, että tässä puheeksi tulevien ongelmien selvittäminen on ollut tutkimusohjelmassani jo vuodesta 1948. Muiden tehtävien takia on työ kuitenkin joutunut usein keskeytymään.

<i>aāD</i> 'antaa'	<i>kemas</i> 'kumajaa' ¹¹
<i>aāC</i> 'alkaa'	
<i>laūl</i> 'laulaa'	
<i>lōūd</i> 'löytää'	
<i>kūnD</i> 'kyntää'	
<i>naāR</i> 'nauraa'	
<i>saiz</i> 'seisoo'	
<i>taḡ</i> 'tappaa'	
jne.	

e-, e-vartalot

Tyyppi I

<i>tulē</i> 'tulee'
<i>nāgē</i> 'näkee'
<i>lugē</i> 'lukkee'
<i>tegē</i> 'tekee'
<i>pedē</i> 'potee, sairastaa'
<i>iḡ</i> 'itkee'
<i>jūsk</i> 'juoksee'
<i>lāi</i> 'menee, lähtee'
<i>mēsk</i> 'pesee'
<i>tunD</i> 'tuntee'
<i>kūlb</i> 'kylpee'
<i>lašk</i> 'laskee, antaa'
<i>kāld</i> 'kuulee'
jne.

Tyyppi II

<i>kōlēš</i> ~ <i>sureš</i> 'kuolee'
<i>lēpḡēš</i> 'loppuu, päättyy'
<i>nezeš</i> ~ <i>tezeš</i> 'nousee'
<i>kuzēš</i> 'kusee'
<i>imeš</i> 'imee'
<i>aizeš</i> (Koiva), <i>hais</i> (< * <i>haizeš</i>) (Lutsi) 'haisee'
<i>munēš</i> 'munii'
<i>kaēš</i> (< * <i>kajeksen</i>) 'katsoo'

Kun tarkastelemme eri tyyppien edustusta, huomaamme, että tyyppiin II kuuluu paljon vähemmän verbejä kuin tyyppiin I. Tyyppiin II kuuluvien verbien luettelon olen koettanut saada niin täydelliseksi kuin mahdollista. Yllä olen esittänyt koko tähän tyyppiin kuuluvan ainekseeni. Tuloksena on siis ollut, että alunperin kaksitavuisista *a-*, *ä-*vartalaisista verbeistä vain kuusi kuuluu tyyppiin II ja kaksitavuisista *e-*, *e-*vartalaisista verbeistä vain kahdeksan (jos synonyymit lasketaan yhdeksi verbiksi). Tyyppiä I edustavista verbeistä sen sijaan olen yllä esittänyt vain edustavan valikoiman; lukumäärää voitaisiin helposti lisätä.

Jos nyt kiinnitämme huomiota tyyppiin II kuuluvien verbien merkitykseen, voimme todeta, että nämä verbit ilmaisevat tekemistä, joka tapahtuu subjektissa

¹¹ Wiedemann Werroehstn. Dial. s. 48 mainitsee aliviitassa: »*Pidämä* in der Bedeutung 'müssen' hat im Präsens *pidä pidäs*». Kolmannen persoonan muoto olisi siis *pidäs*. Poiminnossani ei ole tästä muita esimerkkejä, ellei oteta lukuun sitä, että Wiedemann kieliopissaan s. 538 esittää asian samoin. Mainittakoon, että H. Jänes Eesti Keel 1924 s. 171 mainitsee Põlvasta *tā pidā* 'ta peab, hoiab', mutta *tā piāt* 'ta peab (minema)'. Kuten s. 359 lähemmin esitetään, edustaa Wiedemannin Võrun murteen tutkimuskin juuri Põlvan murretta.

itsessään tai johon koko subjekti on osallisena. Joskus saattaa olla kysymys myös toiminnasta, johon liittyy subjektin oma erityinen intressi. Tällainen merkitys näyttää olevan esim. *kaes* verbillä. Verbi *nägè* 'näkee' sisältää viittauksen näköaistin ulkoiseen havaintoon, mutta *kaes* 'katsoo' verbin merkitykseen sisältyy subjektin oman tahdon ja mielenkiinnon mukana olo. Verbit *tulè*, *läi* ja *jũsk* kuvaavat subjektin ulkoista, lähinnä mekaanista toimintaa, mutta esim. verbien *nezès* 'nousee', *leppès* 'loppuu, päättyy', *kõlès* 'kuolee' merkitykseen sisältyy toiminnan tapahtuminen itse subjektissa tai koko subjektin osallisena oleminen.

Tyyppiin II kuuluvat verbit tulevat näin ollen merkityksensä laadun puolesta lähelle sitä verbin genusta, jota indoeurooppalaisten kielten piirissä on tapana nimittää mediumiksi. Tämän perusteella voisimme ajatella sellaista työhypoteesia, että merkitykseltään mediaaliset verbit ovat etelävirossa kuuluneet tyyppiin II, toisin sanoen niillä on ollut yksikön kolmas persoona tyyppiä *eläksen, *loppèksen. Meidän olisi nyt kokeiltava, miten tämä hypoteesi sopii muihin tapauksiin.

Ottakaamme ensinnä tarkasteltaviksi sellaiset tapaukset, joissa jokin johdin tekee verbin merkitykseltään mediaaliseksi. Näin on laita esimerkiksi silloin, kun verbiin on liittynyt funktioltaan refleksiivinen, translatiivinen tai passiivinen johdin. Verbin toiminta tapahtuu silloin itse subjektissa. Tällaisissa verbeissä olisi siis hypoteesimme mukaan odotettavissa tyyppi II. Kuten seuraavat esimerkit osoittavat, eteläviron edustus vastaakin odotustamme.

Johtimena myöhäiskantasuomal. -u-, -ü-

<i>näüs</i> (< * <i>näyüksen</i>) 'näkyy'	<i>jahuš</i> 'jäähyy'
<i>käluš</i> 'kuuluu'	<i>löövüš</i> 'löytyy, on olemassa'
<i>vinüš</i> 'venyy'	<i>välgüš</i> 'välkkyy, loistaa'
<i>kistuš</i> 'sammuu'	<i>muŗrus</i> 'murtuu'
<i>kuŗjus</i> 'kuivuu'	<i>tuŗnus</i> 'tuntuu, on tunnettavissa'
<i>sünnüš</i> 'syntyy'	<i>ešsüš</i> 'eksyy'

On syytä erityisesti huomauttaa, että milloin *u-*, *ü-*vartaloisilla verbeillä ei ole mediaalista merkitystä, ne taipuvat tyyppiin I mukaan, esim.

<i>kuš</i> 'kutsuu', inf. <i>kušu</i> ?
<i>seķ</i> 'sotkee', inf. <i>seķku</i> ?
<i>lak</i> 'nuolee', inf. <i>lakku</i> ?
<i>kaķ</i> : <i>tü kaķ viltu</i> 'hän vatvoo villaa' (Koiva), inf. <i>kakku</i>

Johtimena -ne-, -ne-

Nämäkin verbit ilmaisevat subjektissa itsessään tapahtuvaa toimintaa ja kuuluvat etelävirossa niin ikään odotuksenmukaisesti tyyppiin II, esim.

<i>hapneš</i> 'happanee'	<i>mädäneš</i> 'mätänee'
<i>aläneš</i> 'alenee'	<i>vihäneš</i> 'vihastuu'
<i>paheneš</i> 'pahastuu'	<i>kogoneš</i> 'kokoontuu'

Virossa tämä johdin saattaa liittyä myös verbivartaloon, jolloin se alunperin lienee antanut verbille lähinnä inkoatiivisen merkityksen. Tässäkin tapauksessa on ollut kysymyksessä subjektissa itsessään tapahtuva toiminta. Tapaamme tällöinkin etelävirossa tyyppiä II, esim.

<i>idäneš</i> 'itää'	<i>heräneš</i> 'herää'
<i>aļgneš</i> 'alkaa'	<i>puḡgneš</i> 'tekee tähkää (viljasta)'

Johtimena *-ele-*, *-ele-*

Merkitykseltään mediaalisiin verbeihin kuuluvat myös useat frekventatiivis-refleksiiviset tai resiprookkiset *-ele*-johdokset. Nämä verbit kuuluvat niin ikään tyyppiin II, esim.

<i>kāndleš</i> 'kääntyy, kääntelehtii'	<i>aiguļleš</i> 'haukottelee'
<i>hābendeleš</i> 'häpeää'	<i>mādleš</i> 'painii'
<i>oḡleš</i> 'matkii, jäljittelee'	<i>taḡleš</i> 'tappelee'
<i>tereļeš</i> 'soimaa, riitelee'	<i>riḡleš</i> 'riitelee'

Nykyisin tavataan tyyppi II yksinomaisena kaikissa *-ele*-johdoksissa, semmoisissakin, joissa nykyään emme voi havaita mitään mediaalista merkitysvivahdusta. Tässä lienee kysymyksessä helposti ymmärrettävissä oleva morfologinen yleistys: saman johdostyyppiin verbit ovat kaikki joutuneet samaan taivutustyyppiin. Näin lienee selitettävä esim. *uḡbleš* 'ompelee'.

Muihinkin useampitavuisiin johdosverbien ryhmiin on tyyppi II yleensä kaikkialla yleistetty. Mainitsen seuraavassa muutamia merkitykseltään mediaalisia useampitavuisia johdosverbejä, jotka yhdessä muiden samanlaisten kanssa ovat voineet tarjota analogiamalleja:

<i>vārizeš</i> 'värisee'	<i>keḡtuḡtas</i> 'makaa vatsallaan'
<i>oḡseḡdas</i> 'oksentaa'	<i>vaḡtuḡtas</i> 'vaahtooa'
<i>kumḡmardaš</i> 'kumartaa'	<i>haleḡtas</i> 'viheriöi'
<i>imeḡtas</i> 'ihmettelee'	<i>seleḡhūs</i> 'selkenee'
<i>mureḡtas</i> 'murehtii'	<i>nerḡgahaš</i> 'heikkenee'

Vaikka useampitavuisissa verbeissä nykyisin tyyppi II on yksinomainen melkein kaikkialla eteläviron kielialueella, on Koivan kielisaarekkeen murteessa kuitenkin säilynyt mielenkiintoinen poikkeus nykyisestä yleisedustuksesta. Tämä poikkeus,

joka ilmeisesti on käsitettävä alkuperäisen kannan säilymiseksi, tulee näkyviin seuraavanlaisissa esimerkeissä:

Koiva

avit 'auttaa'
näiit 'näyttää'
täniit 'huutaa'
palut 'polittaa'
äest 'äestää'

muualla virE

aviittas
näiittäs
täniittäs, tänttäs
paloittas
äestäs

Kun nämä verbit eivät ole merkitysisällöltään mediaalisia, ne nähdäkseen sisältävät viittauksen siihen, että useampitavuisissakin verbeissä tyyppi II esiintyminen on alunperin ollut hypoteesimme mukainen. — Siitä eri tyyppien edustusta kuvavasta taulukosta, jonka Toomse esittää yllä mainitussa tutkielmassaan s. 14, käy ilmi, että häneltä on, mahdollisesti aineksen niukkuuden vuoksi, jäänyt huomaimatta Koivan (Leivun) kielisaarekkeen kolmitavuisien verbien *avit*, *täniit* edustus. S. 22 Toomse tosin mainitsee pari Ojansuun kokoelmista saatua tähän tyyppiin kuuluvaa esimerkkiä (*pàat*, *arak tsagal*), mutta pitää niitä nuorina ja satunnaisina poikkeuksina. Tähän käsitykseen en omasta puolestani voi yhtyä.

Mitä tulee kaksitavuisiin *i*- ja *o*-vartaloisiin verbeihin (*o*-vartalaisia saattaa joskus olla vaikea erottaa vanhoista *u*-vartaloista), voidaan todeta, että niiden joukossa on sekä tyyppi I että tyyppi II edustettuna.

Tyyppi I

higò 'hioo'
ragò 'hakkaa'
sugi 'harjaa, sukii'
köhi 'yskii'
serb 'särpää'
kenb 'kävelee'

Tyyppi II

kaos (< *kadoksen) 'katoaa'
vaos 'vajoaa'
oŋpis 'oppii'
salis (Lutsi) 'rakastaa'

Merkitykseltään mediaaliset verbit näyttävät näissäkin ryhmissä kuuluvan tyyppiin II.

Yksitavuiset verbit ovat vielä jäljellä. Osassa eteläviron aluetta ovat kaikki yksitavuiset verbit tyyppiä II. Tätä aluetta edustaa mm. se murre, jota Wiedemann on kuvannut tutkimuksessaan Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt. Sama kuva Võrun murteen edustuksesta annetaan myös tämän tutkijan viron kieliopissa (ss. 523—524). Tämän edustuksen alueella on kaikissa yksitavuisissa verbeissä yksikön kolmannen persoonan päätteenä joko *-se*, *-se* tai *-ze*, *-ze*, esim.

<i>tōsè</i> 'tuo'	<i>sōzè</i> 'syö'
<i>sāzè</i> 'saa'	<i>vīzè</i> 'vie'
<i>jōsè, jōzè</i> 'juo'	<i>mōzè</i> 'myy'
<i>lōzè</i> 'lyö'	<i>kāüzè</i> 'käy'

Tämä kanta, jonka aluetta ovat mm. Võnnu, Põlva ja Rāpina sekä setukaismurteiden pohjoisosa, perustuu ilmeisesti myös yleistyksen. Alkuperäinen kanta on säilynyt eteläviron murrealueen eteläisissä osissa, mm. Lutsin ja Koivan kielisaarekkeilla. Lutsissa on esim.

<i>sā: pia sā ēdak</i> 'pian tulee ilta'	<i>jū</i> 'juo'
<i>lū</i> 'lyö'	<i>tū</i> 'tuo'
<i>sū</i> 'syö'	<i>vī</i> 'vie'
<i>pū</i> 'ripustaa, hirttää'	<i>kāū</i> 'käy'

On vain kaksi yksitavuista verbiä, jotka kuuluvat tyyppiin II. Ne ovat

Koiva <i>kīz, kēs</i> 'kiehuu', <i>dās</i> 'jää'
Lutsi <i>kīz, jās</i> . ¹²

Nämä ovatkin juuri ne verbit, jotka yksitavuisista kuuluvat merkitykseltään mediaalisiin verbeihin. Tyyppien alkuperäinen jakaantuminen näyttää siis yksitavuisissa verbeissäkin olleen täysin hypoteesimme mukainen: tyyppi II mediaalisissa verbeissä, tyyppi I muissa.

Toomse on tutkielmassaan s. 17—18 tullut siihen tulokseen, että se alue, jolla kaikki yksitavuiset verbit ovat tyyppiä *jōsè, jōzè*, olisi aikaisemmin ollut nykyistä laajempi. Hän on perustanut tämän käsityksensä Wiedemannin kieliopin mainintaan, että Võrun murteessa yksitavuisien verbien yksikön 3. persoonan päätteenä on *-ze*, sekä siihen, että Setälä ÄH s. 162 tutustuttuaan henkilökohtaisesti eteläviron murteeseen esittää muka asian samoin.

On syytä tarkastella asiaa vähän lähemmin. Se käsitys, jonka Wiedemann kieliopissaan esittää Võrun murteen edustuksesta, perustuu ilmeisesti hänen tutkimukseensa Versuch ueber den Werroehstnischen Dialekt. Ja tämä teos taas perustuu, niinkuin sen 3. sivulla nimenomaan sanotaan, vain yhden ainoan kielenoppaan, ylioppilas Hurt'in edustamaan murteeseen. Jakob Hurt, josta tässä on kysymys, oli syntynyt Põlvassa 22. 7. 1839. Põlva taas kuuluu vielä nytkin *jōse, jōze*-edustuksen alueeseen. Mitä sitten Setälään tulee, niin hän viittaa ÄH s. 162 nimenomaan Wiedemannin Versuch-teokseen eikä ollenkaan esitä itse muistiinmerkitsemään esimerkkejä tästä edustuksesta; tyyppin alueellisesta levinneisyydestä Setälä ei siinä yhteydessä sano mitään. Toomsen esittämin perustein ei siis nähdäkseni ole mahdollista osoittaa, että kysymyksessä olevan taivutustyyppin levinneisyysuhteet olisivat

¹² Professori P. Aristen antaman tiedon mukaan on myös Mõnisten murteessa sama edustus: *kohè tā jās* 'mihin hän jää', *veži joBà kīz* 'vesi jo kiehuu'.

aikaisemmin olleet toiset kuin nykyisin. Päinvastoin näyttää Ojansuun vuosilta 1910—1911 peräisin olevan ja jo täysin nykyistä kantaa edustavan aineksen perusteella olevan todennäköistä, että yksitavuisten verbien eri taivutustyyppien levinneisyysalueet ovat jo Wiedemannin ja Setälän tutkimusten ilmestymisaikana olleet samat kuin nykyisinkin. Puoleessa vuosisadassa olisi nimittäin tuskin voinut tapahtua niin huomattavaa *jöse*, *jöze*-tyypin syrjäytymistä *jü*-tyypin tieltä, kuin Toomsen mukaan olisi oletettava. Asia saattaisi kenties olla toisin, jos olisi kysymys yleiskielen ja kirjakielen mukaisen kannan leviämistä, mutta niinhän ei tässä ole laita.

Edellä on eri yhteyksissä jouduttu viittaamaan muutamiin sellaisiin verbiryhmiin, joissa edustus eteläviron alueella ei ole täysin yhdenmukainen. Suurilta pääpiirteiltään on edustus kuitenkin koko eteläviron alueella harvinaisen yhtenäinen. Pääsääntö on se, että kautta koko alueen kuuluvat yleensä samat verbit tyyppiin II. Vain etelä- ja pohjoismurteiden edustuksen raja-alueelta tunnetaan joitakin vähäisiä poikkeuksia. Niinpä Sangastesta ja Hallistesta on merkitty *tules* 'tulee', vaikka muualla on aina *tulè*, *tulê*. Helmestä on pantu muistiin *palà* 'palaa'; muualta tunnetaan vain *palas*. Nämä ovat ilmeisesti suppea-alaisia, rajaseuduille ominaisista murresekaannuksista johtuvia ilmiöitä.

Käytettävissä olevan aineksen perusteella ei nähdäkseen voi tulla muuhun tulokseen, kuin että **-sen*-päätte alunperin on kuulunut vain merkitykseltään mediaalisiin verbeihin. Hyvin valaiseva on tältä kannalta esim. kaksitavuisten *a-*, *ä-* ja *e-*, *e-*vartaloisten verbien edustus, joka vielä näyttää uskollisesti kuvastavan alkuperäisiä suhteita.

Eteläviron mediaalisia verbejä vastaa indoeurooppalaisella taholla lähinnä se verbiryhmä, josta käytetään nimitystä *media tantum*, siis verbit, jotka esiintyvät vain mediumissa. Useille eteläviron mediaaliverbeille voidaan löytää vastine indoeurooppalaisten kielten *media tantum*-verbien joukosta, mutta aina ei näin näytä olevan laita. Tämä ei olekaan yllättävää, kun otetaan huomioon, että esim. arjalaisten kielten ja kreikan kielen välillä on eroja *media tantum*-ryhmään kuuluvien verbien osalta. Samaakin toimintaa voidaan nimittäin tarkastella jossakin määrin eri näkökannalta. Tästä näkökannan eroavuudesta saattaa johtua, että verbi toisessa kielessä kuuluu *media tantum*-ryhmään, mutta toisessa kielessä jää sen ulkopuolelle. Verrat takoon myös mitä edellä sanottiin *virE nägè* 'näkee' ja *kaes* 'katsoo' verbien välisestä merkityserosta.

Mainitsen muutamia esimerkkejä siitä, että samaa merkitsevät verbit etelävirossa kuuluvat tyyppiin II ja indoeurooppalaisella taholla *media tantum*-ryhmään:

- virE *istus* 'istuu', vrt. mint. *ástē*, kreikk. *ἴσται* 'er sitzt'
- » *kum̄mardas* 'kumartaa', vrt. mint. *námatē* 'er beugt sich'
- » *kuijos* 'kuivuu', vrt. kreikk. *τέρσομαι* 'ich werde trocken'
- » *p'ezüs* 'lämpiää', vrt. kreikk. *θέρομαι* 'ich werde warm'

Latinassa vastaavat vanhoja media tantum -verbejä, kuten tunnettua, ns. deponentti-verbit. Myös latinan deponenttiverbien ja eteläviron tyyppiin II kuuluvien verbien välillä on helppo osoittaa rinnakkaistapauksia. Esim.

- virE *kōles, surēs* 'kuolee', vrt. lat. *moritur*
 » *mälehtäs* 'muistaa', vrt. lat. *reminiscitur*
 » *vihastas* 'vihastuu', vrt. lat. *irascitur*
 » *keneļēs* 'puhuu', vrt. lat. *loquitur*
 » *siñnūs* 'syntyy', vrt. lat. *nascitur*

Yhtä helppoa on kumminkin löytää myös sellaisia tapauksia, että merkitykseltään samanlaiset verbit kuuluvat eri ryhmiin. Tässäkin voidaan erot selittää katsantokannan erilaisuudesta johtuviksi. Päähuomio voidaan kiinnittää joko ulkonaiseen, mekaaniseen toimintaan tai siihen, että toiminta tapahtuu itse subjektissa, että koko subjekti ottaa siihen osaa tai että toiminta on subjektin kannalta tärkeä. Esim. latinan *edo* 'syön' näyttää edustavan ensin mainittua, *vescor* 'syön' taas viimeksi mainittua aspektia.

On olemassa selviä todisteita siitä, että tyyppi II on aikaisemmin esiintynyt myös pohjoisviron murteiden alueella. Nykyisessä kirja- ja yleiskielessä, joka kuten tunnettua perustuu pohjoisviron murteisiin, tavataan vain kolme tähän kuuluvaa indikat. preesensin yksikön 3. persoonan muotoa, nimittäin *kuulukse, näikse* ja *tunnukse*. Aikaisemmin on tyyppi kumminkin ollut yleisempi. Vanhasta kirjakielestä tunnetaan sellaisia muotoja kuin Müller *wibixe* 'viipyy', Stahl *kauxe* 'katoaa'. Saaresta mainitsee vanhasta kirjakielestä muodot *tema elakse, kaokse, põlekse*.¹³ Pohjoisviron alueelta muistiin merkityssä kansanrunoudessa tällaiset muodot ovat varsin yleisiä. Joukon esimerkkejä mainitsee esim. Setälä TuM s. 31. Pohjoisvirossakin tämä tyyppi näyttää rajoittuvan vain merkitykseltään mediaalisiin verbeihin. Kansanrunouden kielessä saattaa tosin esiintyä myös yksityisiä poikkeuksia, usein ehkä runomitan vaatimusten aiheuttamia, toisinaan kenties myös systeemitajun turmeltumisesta johtuneita.

Olemme tähän asti tarkastelleet vain indikatiivin preesensin muotoja. Tyyppiin II on myös imperfektin kolmannessa persoonassa kuulunut *-*sen*-päätte, joka myöhäiskantasuomessa on ollut asussa *-hen*. Eteläviron murteissa on runsaasti merkkejä tästä imperfektin päätteestä. Parhaiten säilyneenä päätte esiintyy eräissä arkaistisissa vanhan kansanrunouden kielen muodoissa. Mainitsen esimerkin Hurtin Setukeste laulud teoksesta:

- Reki kivvi *kinnätühe*, Reki tarttui (»kiinnittyy») kiveen,
 Pikä põllu *peenderehe*. Pitkän pellon pientarehen.
 (SL I s. 502)

¹³ Kaunis emakeel (I) s. 37.

Murteen nykymuodoissakin on useissa tapauksissa jälkiä tämän päätteen aikaisemmasta esiintymisestä. Tällaisia jälkiä ovat esim.

a) lyhyen ensitavun jälkeisen konsonantin geminoituminen

elli (< *elihen) 'eli', prees. *eläs*
immi (< *imihen) 'imi', prees. *imes*
katte (< *katoihen) 'katosi', prees. *kaos*
vässe (< *väsüihen) 'väsyi', prees. *väzüs*

b) toisen tavun vokaalin esiintyminen tapauksissa, joissa ensi tavu on pitkä

käli (< *kölihen) 'kuoli', prees. *köles*
kašvi 'kasvoi', prees. *kazvas, kazus*
dahtu (*jahtuihen) Koiva 'jäähdyi', prees. *daus*

c) yksitavuisissa verbeissä -je

jäije 'jäi' (mksm. *jäihen), prees. *jäs*.

Ero tulee hyvin selväksi, jos verrataan näitä imperfektejä tyyppiä I edustaviin imperfekteihin, esim.

nägi (< *näki*) 'näki', prees. *näge*
lugi (< *luki*) 'luki', prees. *lugè*
jäi' (< *jätti*) 'jätti', prees. *jät*
laš̄k (< *laski*) 'laski', prees. *laš̄k*
vēi' 'otti', prees. *vēt*
sei 'söi', prees. *sū*

Nykyisin ovat eri tyyppien rajat imperfektissä kuitenkin sekaantuneet. Kun tyyppiin II kuuluvilla imperfekteillä ei enää ole ollut yhtenäistä äänteellistä tunnusmerkkiä, kuten preesensin muodoilla yhä vielä on, ei ole ihme, että tyyppien rajat eivät imperfektissä ole säilyneet. Tyyppiä II edustavat imperfektimuodot ovat useissa tapauksissa yleistyneet sellaisiinkin verbeihin, joiden preesens edustaa tyyppiä I. Yleistys on lisäksi saattanut tuoda alunperin vain kolmanteen persoonaan kuuluneen muodon imperfektin muihinkin persooniin. Muutamia esimerkkejä yleistysmuodoista:

yks. 3. p.	<i>tulli</i> 'tuli', mutta prees. <i>tułè</i> <i>mašse</i> 'maksoi', mutta prees. <i>maš</i> <i>taŋpe</i> 'tappoi', mutta prees. <i>taŋ</i> <i>teije</i> 'toi', mutta prees. <i>tū</i> (Lutsi)	
muita p.	<i>kašvi</i> 'kasvoin'	<i>satted</i> 'putosit'
	<i>elli</i> 'elin'	<i>saitemi</i> 'putosimme'
	<i>küsse</i> 'kysyin	<i>ellide</i> 'elitte'

Mikä sitten on alunperin ollut aiheena siihen, että merkitykseltään mediaaliset verbit ovat kolmannessa persoonassa saaneet *-sen-päätteen? Todennäköisesti tätä subjektiin viittaavaa päätettä on käytetty sen takia, että mediaalisissa verbeissä on verbin ilmaisevan toiminnan ja subjektin suhde ollut erityisen läheinen. On syytä mainita, että vanhoissa intialaisissa kieliopeissa käytettiin aktiivista nimitystä *parasmāipada* 'die auf einen anderen bezügliche Wortform' ja mediumista nimitystä *ātmanēpada* 'die auf das Subjekt selbst bezügliche Wortform' (saksankieliset merkityksen selitykset Delbrückin mukaan).

Tässä yhteydessä on nimenomaan aihetta tähdentää, että *-sen-päätteellä ei ole alunperin ollut refleksiivistä merkitystä. Virossa sitä ei tällä päätteellä ole vielä nytkään. Mediaaliset verbit tulevat kyllä joissakin tapauksissa merkitykseltään lähelle refleksiivimuotoja, mutta jos mediaalisten verbien ryhmää tarkastellaan kokonaisuutena, voidaan sanoa, että selvä ero on olemassa.

Lutsin kielisaarekkeella oleskellessani saatoin havaita, että venäjän refleksiivi-verbijä käännettäessä käytettiin tyyppiä I. Niinpä esim. *он моется* 'hän peseytyy' käännettiin aina *timä mešk*, jolla myös käännetään venäjän *он моет* 'hän pesee'. Milloin erityisesti halutaan korostaa, että tekeminen kohdistuu subjektiin, käytetään erillistä refleksiivipronominia, esim. *timä mešk hindä är?* 'hän pesee itsensä', *timä näüttäs hiñnäst* 'hän näyttäytyy' (*timä näüttäs* = 'hän näyttää'). Ettei *-sen-päätteellä virossa ole refleksiivistä merkitystä, on jo Setälä osoittanut (TuM s. 37), ja samaan käsitykseen on myös Toomse tullut (mt. s. 39).

Kun mediaalisilla verbeillä toisinaan on merkitys, joka tulee lähelle refleksiivistä, on helposti ymmärrettävissä, että *-sen-päätteelle osassa itämerensuomalaisia kieliä on sekundäärisesti kehittynyt refleksiivinen merkitystehtävä. Näin on käynyt siinä osassa näitä kieliä, jota nykyisin edustavat suomen itämurteet, karjala-aunus, inkeröismurteet, lyydiläismurteet ja vepsä. Välittävänä renkaana siirtymisessä ovat saataneet toimia esim. sellaiset ryhmät kuin resiprookkiset mediaaliverbit. Se mahdollisuus on otettava lukuun, että kehitys mediaalisesta refleksiiviseen merkitykseen on ainakin osittain tapahtunut venäjän kielen vaikutuksesta. Pitäisin tätä mahdollisuutta varsin todennäköisenä.

Mitä muihin itämerensuomalaisiin kieliin tulee, näyttää vatja aikaisemmin olleen viron kannalla. Tämä voidaan päätellä siitä, että vatjassa useiden merkitykseltään mediaalisten verbien imperfektimuodoissa on selviä merkkejä aikaisemmasta *-hen (< vksm. *-sen) päätteestä. Mainitsen muutamia esimerkkejä:

vatjI *murtujē* (< *murtuihen) 'murtui'
leppujē (< *loppuihen) 'loppui'
jōpujē (< *jōpuihen) 'juopui'
issujē (< *istuihen) 'istuutui'
tekkujē 'putosi'
jättijē 'jäättyi'

vatjL *kōli* (< *kōlihen) 'kuoli'
kazvi 'kasvoi'
kummarti 'kumarsi'

Vastaavia preesensmuotoja ei nykyvatjasta tunneta. Vatjalaisissa kansanrunomuu-
 tiinpanoissa on muutamia muotoja, jotka näyttävät edustavan vanhaa *-*ksen*-preesens-
 sensia, esim.

Nad'eza raha *kuluza*,
 Raha-markat raukêwat.
 (Ahlqv. Wot. Gr. s. 93)

Naidessa raha kuluu,
 Rahamarkat raukeavat.

Ovatko tällaiset muodot vanhan vatjalaisen edustuksen rudimentteja vai Viron
 alueelta runojen mukana kulkeutuneita, jääköön tässä yhteydessä pohtimatta.

Miten on nyt edellä sanotun valossa ymmärrettävä *-*sen*-päätteen esiintyminen
 itämerensuomalaisten kielten passiivissa? Myöhäiskantasuomen passiivi on ollut
 tyyppiä *tō-da-k-sen (preesens), *tō-i-i-hen (imperfekti). Passiivin tunnuksena on ollut
ta ~ *da, *tä* ~ *ḍä, jonka ohella määrääsemisissä on esiintynyt myös geminaatalli-
 nen tunnus *tta* ~ *ṭta, *ttä* ~ *ṭṭä. Tämän pitemmän tunnuksen suhteesta lyhyempään
 ks. Posti Vir. 1945 ss. 355—368. Viime aikoina on yleisesti oletettu, että passiivin
ta, *tä*-tunnus on alkuaan kausatiivijohdin (ks. esim. Hakulinen SKRK I ss. 215—216
 sa Handbuch der finn. Sprache I ss. 176—177) ja tätä käsitystä olen itsekin aikai-
 jemmin pitänyt todennäköisenä (ks. Vir. 1945 s. 368 aliv.). Mutta jos *-*sen*-pääte
 ei alunperin ole ollutkaan refleksiivinen, passiivin synnyn selittäminen tällä tavoin
 ei tunnu mahdolliselta. Kausatiivijohdimesta lähtien voidaan näet passiivin synty
 selittää vain siinä tapauksessa, että *-*sen*-pääte on ollut merkitykseltään refleksiivi-
 nen ja osoittanut siis verbin toiminnan subjektiin kohdistuvaksi. Kun edellä pu-
 heena olleet viron verbimuodot kuitenkin osoittavat, että *-*sen*-päätteen refleksiivinen
 merkitys ei voi olla alkuperäinen, on passiivin tunnukselle löydettävä toinen selitys.
 On nähdäkseni palattava Setälän useita kertoja esittämään käsitykseen, että passiivin
 tunnus on alkuaan refleksiivijohdin (ks. Setälä TuM s. 38, Vir. 1916 ss. 63—64,
 Tietosanakirja 9 palsta 304; v. 1915 Setälä oli välillä edustanut kantaa, joka on
 lähellä viime aikoina vallinnutta käsitystä).

Jos lähemme siitä, että passiivin tunnus oli alunperin refleksiivinen verbinjohdin,
 tulee *-*sen*-päätteen esiintyminen passiivissa hyvin ymmärrettäväksi. Refleksiivi-
 johtiminen verbijohdos oli merkitykseltään mediaalinen, ja sen takia se sai kolman-
 nessa persoonassa *-*sen*-päätteen. Näin on nähdäkseni syntynyt se muoto, josta itä-
 merensuomalaisten kielten nykyinen passiivi on kehittynyt.

Kun itämerensuomalaisten kielten passiivin finiittimuodot ovat kaikkialla¹⁴ *-*sen*-
 loppuun palautuvia, näyttää siltä, että kantasuomessa on passiivin syntymäaikoina

¹⁴ Liivin kielessä ei nykyisin ole ollenkaan passiivin finiittimuotoja, ks. Vir. 1945 s. 357.

kauttaaltaan esiintynyt indikatiivin kolmannen persoonan muodoissa samanlainen kahtalaisuus, jonka yhä vielä tapaamme eteläviron murteissa ja jonka jäännöksiä olemme nähneet myös pohjoisvirossa ja vatjassa. Suurimmasta osasta itämerensuomalaisia kieliä on tämä kahtalaisuus sitten hävinnyt. Vain passiivissa, jossa ilman **-sen*-päätettä olevia muotoja ei saattanut esiintyäkään, on tämän päätteen edustaja kaikkialla säilynyt. Osassa ims. kielialuetta, esim. suomen läntisissä murteissa, **-sen*-pääte syrjäytyi kokonaan kaikista muista indikatiivin muodoista, osassa kielialuetta taas, kuten edellä mainittiin, pääte siirtyi refleksiiviseen funktioon.

Tässä esitetyn käsityksen mukaan passiivi on siis alkuaan ollut refleksiivijohtiminen verbijohdos, joka mediaalisen merkityksensä vuoksi on indikatiivin kolmannessa persoonassa saanut **-sen* (mon. **-set*, myös **-sek* saattaisi tulla kysymykseen) päätteen. Tällainen verbijohdos on alunperin tietenkin taipunut kaikissa persoonissa, esim.

*lōdān 'lyön itseäni'
*lōdāt 'lyöt itseäsi'
*lōdāksen 'lyö itseään'
 jne.

*antađan 'annan itseni'
*antađat 'annat itsesi'
*antađaksen 'antaa itsensä'
 jne.

Siirtyminen refleksiivis-mediaalisesta merkityksestä passiiviseen on helposti ymmärrettävissä, ja sille on rinnakaistapauksia indoeurooppalaisissa kielissä. Subjektin oma osuus on jäänyt taka-alalle ja subjektissa ilmenevä vaikutus on tullut pääasiaksi passiiviseen (tai itämerensuomalaisten kielten kannalta tarkemmin sanottuna ehkä mediopassiiviseen) merkitykseen siirryttäessä. Merkityksestä 'er schlägt sich' tulee 'er wird geschlagen'. Samaan tapaan esim. ruots. *han kallas* on, kuten tunnettua, kehittynyt passiiviksi merkityksestä 'han kallar sig'; pääte *-s* on kehittynyt verbiin liittyneestä *sig*-pronominista. Erona on vain se, että ruotsin muoto on saanut alkuperäisen refleksiivisen merkityksensä verbiin liittyneen *sig*-pronominin vaikutuksesta, itämerensuomalainen muodostus taas refleksiivisen verbinjohtimen takia.

Kun yllä puheena ollut merkityksen siirtyminen oli kantasuomessa tapahtunut, oli itämerensuomalainen passiivi syntynyt. Mutta miten on selitettävissä tämän passiivin nykyinen yksipersonaisuus? Sen jälkeen kun mediaalisten verbien **-sen*-loppuun palautuvat muodot olivat aktiivin indikatiivista syrjäytyneet, joutui passiivin kolmannen persoonan muoto erikoisasemaan. Kolmannen persoonan muotoa ei enää tajuttu yhteen kuuluvaksi saman johdoksen ensimmäisen ja toisen persoonan muotojen kanssa. Toisin sanoen: aikaisemmin säännölliseksi tajutusta sarjasta **lōdān*, **lōdāt*, **lōdāksen* joutui kolmannen persoonan muoto erilleen, kun ei enää ollut rinnakaistapauksia, jotka olisivat pitäneet yllä yhteenkuuluvuuden tajua. Näin käy nähdäkseni ymmärrettäväksi, miksi itämerensuomen passiivista on tullut yksipersonainen verbikategoria.

Vain eteläviron alueella, jossa edelleenkin oli runsaasti myös aktiivin indikatiivin kolmannen persoonan samaa päätettä edustavia muotoja, saattoi yhteys eri persoonamuotojen kesken passiivin paradigmassakin säilyä. Paradigmatyyppi **elān*,

*elät, *eläksen säilytti kielitajussa käsityksen sarjan *lōdän, *lōdät, *lōdäksen jäsenten samaan paradigmaan kuulumisesta. Juuri eteläviron alueella, kuten tunnettua, onkin vanhastaan esiintynyt ja esiintyy yhä edelleenkin persoonallisen passiivin muotoja.¹⁵

Myös suomen vanhassa kirjakielessä on esimerkkejä persoonallisen passiivin muodoista. Kun niitä ei kumminkaan ole elävästä kansankielestä mistään tavattu, saattaisi olla mahdollista, että ne perustuvat vieraan esikuvan mukaan suoritettuun opineeseen teoriointiin, kuten mm. Farkas on arvellut (ks. UAJb. 28 s. 261 aliv. 1). Lopullista kantaa on kuitenkin vaikea ottaa, ennen kuin kysymys on tarkemmin tutkittu. On siis ehkä pidettävä avoimena sekin mahdollisuus, että ne saattaisivat olla alkuperäisen kannan harvinaisiksi käyneitä rudimentteja.

Yllä hahmoteltuun tapaan on nähdäkseni itämerensuomalaisten kielten passiivin synty ja yksipersonainen luonne parhaiten selitettävissä.

Se mitä edellä olen — monin paikoin valitettavasti liiankin suppeasti — esittänyt, perustuu tekeillä olevaan laajempaan tutkimukseen, jonka muutamia pääkohtia tässä on lyhyesti kosketeltu. Useat kysymykset on ollut pakko jättää tässä kokonaan käsittelemättä, mm. kysymys *-*sen*-päätteen esiintymisestä muissa muotoryhmissä.

Fragen der ostseefinn. Verbalflexion

von LAURI POSTI

Der Artikel ist in kürzerer Form als Vortrag beim Internationalen Fenno-ugridentenkongress in Budapest am 21. 9. 1960 gehalten

worden und wird später in deutscher Sprache in der Zeitschrift Acta Uralica I, Budapest, veröffentlicht.

¹⁵ Ks. Wiedemann Grammatik ss. 474—476, Ariste Eesti Keel 1936 ss. 9—10, Niilus ibid. ss. 109—112. Myös etelävirolaisissa kansanrunomuistiinpanoissa on persoonallisen passiivin muotoja.